PAPER - 2

MT

2017 1100

Seat No. | | | | | | | |

MT - SANSKRIT COMPOSITE (SECOND OR THIRD LANGUAGE) - SEMI PRELIM - I
PAPER - II

Time : 2 Hours **(Pages 6)** **Marks : 40**

प्रथमः विभागः - गद्यम् ।

प्र.१ अ) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

(i) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । १

सूर्यखगः अर्जुनं वृक्षशाखां छेत्तुं निषेधयति, यतः ....

a) तस्यां शाखायां निबद्धे नीडे तस्य शावकाः सुप्ताः ।

b) सः वृक्षः विषयुक्तः आसीत् ।

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत । १

अर्जुनः किमर्थं वृक्षशाखां छेत्तुं प्रारेभे ?

(iii) वाक्यं पुनर्लिखित्वा योग्यं वा अयोग्यमिति लिखत । १

प्रयोजनं विना अपि वृक्षशाखा छेत्तव्या ।

एकदा श्रेष्ठो धनुर्धारी अर्जुनः विहारार्थं निबिडारण्यं जगाम । जनसमाकुलान्नगराद् दूरं गत्वा सः मनःशान्तिमनुभवितुमैच्छत् । वने विहरन् चण्डातपेन तप्तः सः वीजनार्थं वृक्षशाखां छेत्तुं प्रारेभे । तदैव कोऽपि सूर्यखगः तत्रागत्य तस्य हस्ते उपविश्य तं प्रार्थयामास - ''हे धनुर्धर, न छेत्तव्या शाखासौ यतः शाखायामस्यां निबद्धे नीडे मम शावकाः सुप्ताः । महता कष्टेन निर्मितमेतन्नीडं मया । मामनुग्रहीतुमर्हति भवान् ।'' तस्य वचनं श्रुत्वा करुणार्द्रहृदयः अर्जुनः तमुवाच, ''मा कातरो भव । न पीडयामि त्वां तव शावकान् वा ।'' ततः अपरस्य वृक्षस्य शाखां छेत्तुं प्रवृत्तस्य अर्जुनस्य हस्तस्योपरि काश्चन पिपीलिकाः वृक्षादपतन् । ता अपि अर्जुनं प्रार्थयन्त, ''हे स्वामिन्, एतासु शाखासु पर्णबद्धाः कन्दुकाकाराः अस्माकं निलयाः । तदाश्रिताः अस्माकं शावकाः अस्माकं राज्ञी सेवकाश्च । किं बहुना, शाखाच्छेदनेन वयं सर्वे निराश्रयाः भवेम । अस्मान् उपकरोतु भवान् । आपत्काले त्वां ध्रुवं साहाय्यं करिष्यामः ।'' पिपीलिकानामभ्यर्थनामाकर्ण्य अर्जुनस्तस्मात् स्थानात् प्रातिष्ठताचिन्तयच्च, ''क्षुद्राः जन्तवः एते सूर्यखगाः पिपीलिकाः । कथं मम साहाय्यकारिणः भविष्यन्ति । अहं तु शक्तिमान्, शस्त्रधारी, निपुणयोद्धा च ।''

२. स्वमतप्रकटनम् । २

मानवजीवने प्राणिनां साहाय्यं कथं भवति इति माध्यमभाषया स्पष्टीकुरुत ।

प्र.१ ब) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

(i) उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । १

अवैधाचारेण .... कार्यसिद्धिः भवति किन्तु तेन .... स्वाधिकारवञ्चिताः भवन्ति । (सामान्यजनानां / भ्रष्टजनानां) (सामान्यजनाः / भ्रष्टजनाः)

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत । १

कीदृशाः जनाः अङ्गुलिमात्रगणनीयाः ?

(iii) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यमिति लिखत । १

न्याय्यमार्गानुसारिणः बहुसङ्ख्यया सन्ति ।

कुमारः - श्रुतः मया शब्दोऽयम् । किन्तु तस्य समग्रार्थः न ज्ञातः ।

जनकः - श्रुणु तर्हि । केवलं स्वार्थसिद्धये अनुष्ठितं विधिविरुद्धमाचरणं नियमातिक्रमणं, निषिद्धाचरणं नाम अवैधाचारः ।

कुमारः - स्वकार्यस्य सत्वरसिद्ध्यर्थं केचन जनाः तेषु तेषु कार्यालयेष्वधिकमूल्यं ददति इति श्रुतं मया । किमेष अवैधाचारः ?

जनकः - अथ किम् । महानेष अपराधः । यतः तेन विधिभङ्ग भवति अवैधाचारेण भ्रष्टजनानां कार्यसिद्धिः भवति किन्तु तेन जनसामान्याः स्वाधिकारवञ्चिताः भवन्ति । कार्यसिद्ध्यर्थं वैधाचारः उचितः । अतः कस्यापि वस्तुनः निश्चितमूल्यं दत्त्वैव क्रयणमुचितम् ।

कुमारः - किन्तु भवत्सदृशानां केषांचिज्जनानामेव मतिरेषा । न्याय्यपथानुसारिणः सत्यमार्गगामिनः तु कार्यसिद्धिः नित्यमेव कष्टसाध्या भवति । अङ्गुलिमात्रगणनीयानां धीराणां न्याय्यमार्गानुसारेण किम् ?

जनकः - जात, पश्य एकोऽपि चन्द्रमाः तमो हन्ति विश्वं धवलयति च । एवमेव एकोऽपि सत्यगामी मनुजः समस्तं जनसमूहं प्रेरयति । न्याय्यपथगामिनः विरलाः जनाः समाजं परिवर्तयितुं समर्थाः। यथा दीपेनैकेन दीपमाला प्रज्ज्वाल्यते तथा एकस्य वैधाचारेण अन्ये जनाः वैधाचारिणः भवेयुः।

कुमारः - ज्ञातं मया, तात । अद्यप्रभृति वैधमार्गमेवानुसरामि ।

२. पृथक्करणम् । २

मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा स्तम्भपूरणं कुरुत ।

अवैधाचारिणः	वैधाचारिणः

१) अधिकमूल्यं दत्त्वा कार्यसिद्धिं न कुर्वन्ति ।
२) वस्तुनः निश्चितमूल्यं न ददति ।
३) जनसमूहान् प्रेरयन्ति ।
४) सहजतया कार्यसिद्धिः ।

प्र.१ क) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. शब्दज्ञानम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

(i) समूहेतरपदं लिखत । १

१) श्रुत्वा, आकर्ण्य, निशम्य, वीक्ष्य

२) समुद्रः, सागरः, नदी, तोयनिधिः

(ii) गद्यांशात् विशेषणे चित्वा लिखत । १

.... , ... यात्री ।

(iii) गद्यांशे आगते द्वे पूर्वकालवाचक-धातुसाधित-अव्यये लिखत । १

अन्येद्युः साशङ्कमनाः स गङ्गातीरं गत्वा गङ्गानदीं पृष्टवान्, हे गङ्गादेवि, अहर्निशं जनानां पापक्षालनं करोषि । तेन भवत्याः जलं निश्चितं पापमयं वर्तते । तर्हि भवती अस्य पापमयजलस्य किं करोतीति? तन्निशम्य गङ्गा उक्तवती, रे यात्रिन् यदाऽहं सागरं मिलामि तदा सर्वमेतत्पापमयं जलं तस्मिन्नेव उत्सृजामि । अनन्तरं तस्य किं भवतीति न जानेऽहमिति। तदा तद् ज्ञातुमुत्सुकोऽसौ यात्री सागरतीरं गतवान् तत्र च सागरं पृष्टवान्, रे सागर, सर्वाः नद्यः स्वजलस्थितं पापं त्वयि निक्षिपन्ति । तेन त्वं पापाकरः वा पापधिरेव भवसि न वेति। सागर उक्तवान्, न हि, यदा नद्यः पापमानयन्ति तदहं गृह्णामीति सत्यम् । किन्तु सूर्यकिरणैः तस्य जलस्य बाष्पं भवति । बाष्पीभूतस्य पापजलस्य तदनन्तरं किं भवतीति न जाने इति । तच्छ्रुत्वा अतीवोत्कण्ठितः स सागरतीरे स्थित्वैव अवलोकयितुमारब्धवान् । तेन दृष्टं तस्य बाष्पस्यैव मेघो भवति । अतः स यात्री मेघं पृष्टवान्, रे मेघ, अस्य पापस्य किं करोषीति ?

२. पृथक्करणम् ।

यथाक्रमं घटनाः लिखत । २

(i) नदी सागरे पापजलम् उत्सृजति ।

(ii) बाष्पस्य मेघं भवति ।

(iii) मानवाः नद्यां पापं क्षालयन्ति ।

(iv) सागरजलस्य बाष्पं भवति ।

द्वितीयः विभागः - पद्यम् ।

प्र.२ अ) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

समीपमाराधनमन्दिरं च सेन्ट्-चेपलं विश्रुतमस्ति नाम ।
मूर्ध्नोऽस्य तीक्ष्णस्तनुरग्रभागो नभस्थितं दर्शयतीव देवम् ।।१।।
विख्यातनाम्नी खलु जोनदेवी सुमार्गमध्येऽस्ति तदीयमूर्तिः ।
अश्वाधिरूढा स्वकरे गृहीत्वा ध्वजं समुत्तोल्य विराजते सा ।।२।।
यस्यामनेका खलु सेतुबन्धैः विराजते सीनसरित्सुबद्धा ।
नदीं पुरी सापि नदी पुरीञ्च परस्परं भूषयतोऽत्र मन्ये ।।३।।

१. पृथक्करणम् । २

(i)

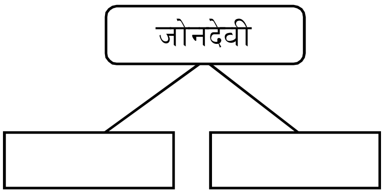

(ii)

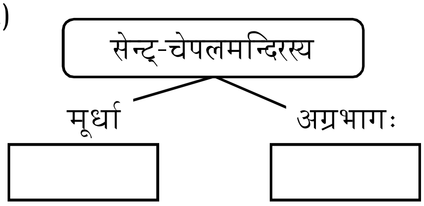

२. शब्दज्ञानम् ।

समूहेतरपदं लिखत । १

१) विख्यातः, प्रख्यातः, कुख्यातः, सुप्रसिद्धः - .... ।

२) आकाशम्, गगनम्, नभः, पयः - .... ।

प्र.२ ब) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणः
बली बलं वेत्ति न वेत्ति निर्बलः ।
पिको वसन्तस्य गुणं, न वायसः
गजश्च सिंहस्य बलं न मूषकः ।।१।।
उपानहौ च वासश्च धृतमन्यैर्न धारयेत् ।
उपवीतमलङ्कारं स्रजं करकमेव च ।।२।।

१. अवबोधनम्।

पूर्णवाक्येन उत्तरत । १

सिंहस्य बलं कः वेत्ति? कः न?

२. तात्पर्यलेखनम् । २

कानि परवस्तूनि न उपयोजितानि इति द्वितीयश्लोकस्य आधारेण लिखत ।

प्र.२ क) स्मरणम् । २

सुभाषितं शुद्धं पूर्णं च लिखत । (केवलं १ श्लोकः लेखनीयः ।)

(i) गुणी .... मूषकः ।।

(ii) उपानहौ ....करकमेव च ।।

प्र.२ ड) श्लोकांशान् मेलयत । २

(i) अनुग्रहश्च दानं च	त्रिभी रोगो न जायते ।
(ii) अत्यम्बुपानान्न विपच्यतेऽन्नं	धेनुपन्नगयोरिव ।
(iii) पात्रापात्रविवेको हि	शीलमेतत्प्रशस्यते ।
(iv) याममध्ये रसोत्पत्तिः	निरम्बुपानाच्च स एव दोषः ।
	यामयुग्माद्बलक्षयः ।

तृतीयः विभागः - व्याकरणम् ।

प्र. ३ यथानिर्देशं कृतीः कुरुत । (केवलं ५ उपप्रश्नाः लेखनीयाः ।) २

अ) नाम/सर्वनामपदानां पृथक्करणम् । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।)

	द्वितीया बहुवचनम्	सप्तमी एकवचन	प्रथमा एकवचन
नाम			
सर्वनाम			

(अस्मान्, धनुर्धारी, अस्याम्, शावकान्, असौ, शाखायाम्)

आ) क्रियापदानां पृथक्करणम् । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

द्वितीयः भविष्यकालः	परोक्षः भूतकालः	प्रथमः भूतकालः	विध्यर्थः	वर्तमानकालः	आज्ञार्थः

(स्यात्, विराजते, उवाच, भविष्यन्ति, उपकरोतु, ऐच्छत्)

इ) समासाः । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

विग्रहवाक्यानां समासनामाभिः सह मेलनं कुरुत ।

	विग्रहवाक्यानि	**समासनामानि**
(i)	उचितं प्रायश्चित्तम् ।	अव्ययीभावः
(ii)	दिने दिने ।	नञ् तत्पुरुषः
(iii)	अहः च निशा च एतयोः समाहारः ।	बहुव्रीहिः
(iv)	न वैधाचारः ।	कर्मधारयः
(v)	न्यायपन्थानम् अनुसरन्ति इति ।	समाहार - द्वन्द्व
(vi)	अधुवर्तुलः आकारः यस्य तत् ।	उपपद - तत्पुरुषः

ई) उपपदविभक्तिः । २

उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।)

(i) एष क्रीडाप्रकारः........ कृतेऽपि प्रचलितोऽस्ति । (महिलानां / महिलासु / महिला)

(ii) .... किमर्थं सहायकपदं दत्तम् । (तस्मै / तेन / तस्मात्)

(iii) प्रशान्तमनसा स .... अगच्छत् । (स्वगृहे / स्वगृहस्य / स्वगृहम्)

(iv) निबिडारण्ये पर्यटति तस्मिन् कुतश्चित् मनुजशब्द इव .... आगतः।
(श्रुतिपथम् / श्रुतिपथात् / श्रुतिपथान्)

(v) .... पश्चात् अतीव जीवितहानिः भवति । (भूकम्पम् / भूकम्पात् / भूकम्पस्य)

(vi) गुरुः .... ज्ञानं वितरति । (शिष्यान् / शिष्यैः / शिष्येभ्यः)

उ) सन्धिं / सन्धिविग्रहं कुरुत । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

(i) तस्मिन्नेव = तस्मिन् + ... ।
(ii) वाग्धारा = ... + धारा ।
(iii) काश्चिच्च = ... + च ।
(iv) .... = रोगाः + तस्य ।
(v) अप्यद्य = ... + अद्य ।
(vi) .... = दत्त्वा + एव ।

ऊ) सङ्ख्यावाचकविशेषणानि । रिक्तस्थानपूर्तिः । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

(i) ....राजानं गत्वा नागार्जुनः प्रार्थयामास । (once)
(ii) .... क्रीडापटवो बहिस्तिष्ठन्ति । (5)
(iii) .... रसाः ख्याताः । (9)
(iv) शाकुन्तलस्य .... अङ्कः अतीव सुन्दरः अस्ति । (4th)
(v) देवक्याः .... अपत्यं नाम भगवान् श्रीकृष्णः । (8th)
(vi) मम मातामही दिनस्य .... औषधं सेवते । (twice)

चतुर्थः विभागः - लेखनकौशल्यम् ।

प्र.४ अधोनिर्दिष्टे कृती कुरुत ।

अ) वाक्यनिर्माणम् । ४

कोष्ठकतः शब्दान् चित्वा अर्थसङ्गतानि ४ वाक्यानि लिखत ।

बालकाः	रमणीयाः	नृत्यन्ति ।
वृक्षाः	सानन्दं	गमिष्यामि ।
अहं	क्षारं	दृश्यन्ते ।
समुद्रजलं	काशीं	विद्यते ।

आ) परिच्छेदपूर्तिः । ४

मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा ४ रिक्तस्थानानि पूरयित्वा परिच्छेदं पुनर्लिखत ।

सुनीता अनीता च माधवदासस्य द्वे कन्ये । सुनीतायाः पतिः मालाकारः तथा अनितायाश्च कुम्भकारः। एकदा सुनीता पित्रे कथितवती तात, प्रभूतं पर्जन्यः .... इति मे इच्छा येन अस्माकं वनस्पतयः पर्याप्तं जलं .... । तच्छ्रुत्वा अनीता अवदत्, न, न, तात, अहं तु चण्डातपं कामये येन अस्माकं मृद्घटाः .... स्युः। उभयोः कामनाम् .... माधवदासः तूष्णीं स्थितः। मनसि अवदत्, 'अहमत्र किं वदामि?'

(वर्षतु, आकर्ण्य, प्राप्स्यन्ति, सुरक्षिताः)

Best of Luck